

doživljavanje Božje, nazočnosti; a to znači subjektivnu religiju, to jest: doživljaj duševnog ujedinjenja s Bogom.

Ali Hessen prelazi od idejne interpretacije sv. Augustina na kritiku skolastičke (upravo tomističke) teodiceje i na polemiku sa neotomističkim filozofima. Ovo mu nastojanje, držim, nije bez znatnih prigovora. Već u noetičkoj svojoj monografiji »Augustinische und thomistische Erkenntnislehre« (Paderborn 1921.) pokazuje H. tendenciju suprotstavljanja između Augustina i Tome. Kad na str. 25. i sl. tvrdi, da je Augustinov pojmovni objektivizam ne samo u suprotnosti s kantovskom, nego i s aristotelsko-tomističkom noetikom, onda bi u tom slučaju bilo opravdano napasti Hessena kao nepoznavaoca sv. Tome barem onom žestinom, kojom se on obara na nepoznavaoce sv. Augustina. Nije naime baš nikakova razlika a kamo li opreka između Augustina i Tome, kad A. uči, da pojmovne objekte ne proizvodimo stvaralačkim doumljivanjem, nego da ih nalazimo («non... ratiocinatio talia facit, sed invenit»). Valjda i Toma uči, da ih »nalazimo«, dakako apstraktnim shvaćanjem, u opaženoj (iskustvenoj) datosti. Zar sv. Augustin uči, da objekte neposredno nalazimo u Božjem razumu? Bit će da ipak to ne znači Augustinova (a i Tomina!) nauka o Božjem osvjetljenju našeg razuma, odnosno o metafizički adekvatnom počelu logičkih istina?!

A kad u ovoj monografiji (»Augustinus«, str. 49. sl) zabacuje kauzalno dokazivanje eksistencije Božje, svakako bi poželjno bilo, da nešto strožu kritiku upotrebi — proti sebi. Iznese aporije (difi-

kulte) trebalo bi ogledati s više akribije. Zar se diskurzivna spoznaja Boga po sv. Tomi protivi Augustinu, ili Augustinova »intuicija« Tominom diskurzivnom (logičkom) dokazivanju eksistencije Božje? To dvoje treba razlikovati, ali ne suprotstavljati: a opet i kad se razlikuje, ne valja reći, da Toma ne zna za intuitivno shvaćanje Boga, nego valjda samo sv. Augustin. Na teoretsku metafiziku (teodiceju) ne spada religijsko područje čovječje svijesti, u koliko se doživljuje zajednica s Bogom. Zato o tome ne govori sv. Toma u teodiceji. Ali razumska (iz teodiceje) spoznaja Boga jest znanstveni temelj religijskog doživljavanja. Je li Hessen to priznaje ili ne? Ako ne priznaje: po čemu se onda razlikuje od Schelera, koji uči, da Božju »osobnost« samo intuitivno doživljujemo? Ako priznaje: šta je onda s aporijama kauzalnog dokazivanja? — Hessen poznaje Augustinove tekste i Tomine tekste, hvalevrijedno se entuziazmira za Augustina, a pokudno istupa prema Tomi — jer nije kritički proniknuo ni u sv. Tomu ni u sv. Augustina.

Z.

Simon Geiger: Der Intuitionsbegriff in der katholischen Religionsphilosophie der Gegenwart, Herder 1926.

Kad sam redakciji »B. S.« već predao recenziju o Hessenu, stigla mi ova knjiga, koja moj sud o Hessenu dokumentarno utvrđuje. Kod sv. Augustina ne nalazi ona »intuicija«, koju H. hoće ekvivalentno da supstituiru teoretskom obrazloženju (Begründung) religije. Niti neposredno (intuitivno) opažanje religijskog doživljaja (t. j. svijesnog ujedinjenja s Bogom) znači neposrednu spoznaju Boga, niti je takav

doživljaj logički opravdan bez posredne spoznaje o Bogu. Ovo se posredno upoznavanje nastoji i s katoličke strane ne samo obeskrjepiti (na pr. Isenkrahe i Hessen), nego i svoje nastojanje s Augustinovim autoritetom potkrijepiti. Upravo u najmodernijoj religijskoj filozofiji vrlo aktuelni (već zbog Schelera) problem intuicije osvjetljuje Geiger kritičkom analizom raznih nazora, pa je zato za filozofijsko proučavanje religije potrebno poznavati ovaj (30.) svezak »friburških teoloških studija«.

Z.

Huber-Ostler: Grundzüge der Logik und Noetik. (Paderborn 1924.)

Jedna od ponajboljih priručnih noetika; u duhu skolastičkom i savremenom. Najviše se povodi za Geysenom, pa za Messerom, Külpeom, Beckerom i dr. Zastupajući objektivizam prikazuje ga na raznim područjima neposredno i posredno datoga ili predmetnoga (das Gegebene). Neposredno su nam dati sadržaji izvanjskog i usebnog opažanja, za tim pojmovni sadržaji i neposredni sudovi. A spoznaja posredno datoga obuhvata deduktivno i induktivno spoznajno sredstvo, za tim sjećanje, svjedočanstvo i t. d.

Kod rasprave o zbiljski datome utvrđuje se zbiljnost neposredno opažajnog, za tim zbiljnost apstrahirano-općenih pojmova i napokon zbiljnost izvanjskog svijeta. Ostler zastupa egzistenciju sekundarnih kvaliteta u izvanjskom svijetu, prema onom stajalištu, koje je već poznato iz njegove opsežne monografije »Die Realität der Aussenwelt« (Paderborn 1912).

Z.

P. Emilio Chiochetti: S. Tomaso. — Milano 1925.

Filozofska sredina milanske kat. univerze odlikuje se — uz čuvena

imena Gemelli, Olgiati, Masnovo, Zamboni — jednim od ponajboljih talijanskih neoskolastika: E. Chiochetti. Poznavalac ne samo skolastičke, nego naročito moderne filozofije — bio je i u Beču kod Jerusalema — Ch. je najpozvaniji kritičar tal. hegelijanizma, kako ga zastupaju (nekoć zajedno u Palermu profesori) Benedetto Croce i Giovanni Gentile. O prvome izdao je Ch. opsežno djelo (2. izd. Milano 1920.), a jednako i o potonjem (Milano 1922.). Protiv apsolutnom imanentizmu bitka Ch. kritički zastupa transcendentnost beskrajnog bitka, a idealističkom subjektivizmu suprostavlja realističku objektivnost spoznaje.

Sada je kolekcija »I maestri del pensiero« izdala od Ch. vrlo prikladni prikaz Tominog života i njegove filozofije u osnovnom nacrtu. Ovaj kratki priručnik može vrlo dobro pružiti preglednu orijentaciju o značenju tomističke filozofije i o njezinom historijatu.

Z.

O. M. Premoli: Storia ecclesiastica contemporanea. Torino-Roma 1925. (8a, str. XI + 496).

Pisac je u ovom djelu povodom Svete Godine prikazao prošlost katoličke Crkve u opsegu njezinih zadnjih 25 godina. Čitavo je djelo podijelilo na 7 glava, od kojih u 1. govori o općem položaju katoličke Crkve u god. 1900.; u 2. riše život Hristovih namjesnika (Lav XIII. Pije X., Benedikto XV., Pije XI.), koji su tokom tih zadnjih 25 godina katoličkom Crkvom upravljali a u ostalini crkvene odnošaje prema raznim narodima Evrope, Azije, Afrike, Amerike i Okeanije. U predgovoru je naglasio, kako je pri tom nastojao biti nepristran. »Ho procurato — veli — di eliminare qualsiasi discussione religiosa e anche di aste-